

Skogens industriella kulturarv. Berättelse, bevarande, identitet och prioritet – sammanfattning av ett seminarium

Inledning

Arbete med fornlämningar i skog som utförts av Riksantikvarieämbetet i t ex regeringsuppdraget Kulturarv i skogen (KIS) visar att kunskapsläget är osäkert hos många lämningskategorier, kanske allra mest hos de som är resultat av brukandet av skogen. Samtidigt är utmarksforskningen på frammarsch inom arkeologin. Av denna anledning sökte Kulturmiljöavdelningen medel för att arrangera ett nationellt seminarium i syfte att föra samman forskare och företrädare för den regionalt baserade kulturmiljövården, statliga myndigheter och konsulter. Syftet med seminariet formulerades enligt följande:

- Att skapa dialog om berättelser, bevarande, identitet och prioritet knutna till skogens industrilandskap.
- Att identifiera forskningsfrågor som rör vissa industriella lämningar i skogsmark.
- Att lyfta frågor och initiera forskning rörande kontextualisering av lämningar av utmarksbruk och social identitet hos de människor som arbetade i utmarken.

Seminariet beviljades medel från Riksantikvarieämbetets FoU-anslag och genomfördes 19 - 20 oktober 2016. Riksantikvarieämbetets projektledare var Anneli Sundkvist. Under projektets gång utvecklades det hela till att bli ett samarbete mellan Riksantikvarieämbetet och Uppsala universitet, företrätt av Andreas Hennius, doktorand i arkeologi. Föreläsare valdes från såväl forskningsmiljöer vid universitet (Karlstad universitet, Mittuniversitetet och Uppsala universitet) som den regionala kulturmiljövården (länsstyrelserna i Kronobergs och Värmlands län).

Deltagare

Seminariet var begränsat till 40 deltagare (bilaga 2). Dessa kom från myndigheter, universitet, länsstyrelser, museer och konsulter.

Seminarieprogram

Syftet med sammansättningen av föreläsare var att spegla forskning om olika typer av lämningar, metodutveckling och antikvarisk praktik.

Karl-Johan Lindholm, Uppsala Universitet: *Skogens "hotspots" av biokulturarv* (bilaga 3)

Stig Welinder, Mittuniversitetet: *Kolare och kolmilor* (bilaga 4)

Andreas Henniuss, Uppsala Universitet: *Tjärframställningens lämningar – kunskapspotential och antikvariska möjligheter* (bilaga 5)

Eva Svensson, Karlstad Universitet: *Sätrar/fäbodrar i forskning och framtid* (bilaga 6)

Moa Lorentzon, Länsstyrelsen i Kronobergs län: *Skogens Historiska lämningar kontra/visavi arkeologisk identitet och praktik* (bilaga 7)

Annie Johansson, Länsstyrelsen i Värmlands län: *Den antikvariska utmaningen. Skogens industrilandskap ur ett förvaltningsperspektiv* (bilaga 8)

Seminarier avslutades med en exkursion till Beckholmen där Fredrik Leijonhufvud, lärare på båtbyggarkursen på Skeppsholmens folkhögskola, guide i skeppsvarvet och berättade om Beckholmens miljöhistoria¹. Beckholmen blev under 1600-talet centrum i handel med beck och tjära. Tjära var under 1600 - 1700-talen en av Sveriges absolut viktigaste exportprodukter. Under seminariet belystes tjärproduktion av Andreas Henniuss (bilaga 5).

Sammanfattning av diskussionen

Frågor och diskussion förekom dels efter varje föreläsning, dels i slutet av varje dag. Andra dagen var slutdiskussionen mer omfattande och hölls i grupper med kort redovisning (se

¹ Mer information finns i en uppsats av Fredrik Leijonhufvud: <http://www.beckholmen.se/litteratur/litteratur-beckholmens-miljohistoria/>

nedan). Det var uppenbart att ämnena var angelägna. Kunskapsinnehållet för de lämningar som låg i fokus för seminariet i stor utsträckning är okänt. Lämningarna värderas ändå lägre och det krävs tungt vägande skäl för att de ska undersökas. Det stora antalet används också ibland som ett argument mot att undersöka och bevara lämningarna, vilket inte är fallet när det gäller andra lämningsskategorier. Någon påpekade att fångstgropar liksom kolbottnar är en mycket vanligt lämningstyp, men beträffande fångstgroparna har det aldrig diskuterats om de är fornlämningar eller ej trots att de användes fram till 1865.

Minnesanteckningar fördes under slutdiskussionen. Auditoriets inspel kan delas in i tre huvudområden: kunskapsuppbyggnad, organisation och praktik. Nedan redogörs för ett urval av de förslag och synpunkter som lyftes fram.

Kunskapsuppbyggnad

- Stora delar av Sverige är aldrig inventerade. Det ger en ofullständig bild och kan ge uppfattningen att lämningar saknas i stora områden, vilket kan leda till att lämningar förstörs.
- Förslag på att inrätta en forskarskola med fokus på utmarkslämningarnas potential och förvaltning lades fram. Riksantikvarieämbetet skulle kunna initiera en sådan, men något universitet måste ansvara för det praktiska arbetet.
- Riksantikvarieämbetets FoU-program upplevs som svåråtkomligt när det gäller grundforskning baserad på nya arkeologiska undersökningar.
- Museer borde kunna söka medel för att ta fram synteser på regional nivå. Dessa kan användas som plattform.
- Mer samverkan mellan uppdragsarkeologer och länsstyrelser för att få större mångfald i perspektiv efterlystes.

- Ökat samarbete mellan historiker och arkeologer kan bidra till en mer dynamisk bild av det förflutna.
- Skogsbruksmiljöer skulle kunna bli kulturresevat.
- Konsekvensbeskrivning av nya KML behövs. Vad innebär 1850-årsgränsen för fornlämningarna och för övriga kulturhistoriska lämningar?
- Fler liknande seminarier efterlystes.

Organisation, roller och ansvar

- En samlade kraft, ett paraply efterlystes. Är detta Riksantikvarieämbetets roll? Många aktörer vill bidra, men kan inte vara den ledande parten som pekar ut riktningen.
- Från länsstyrelser framfördes att nätverksarbetet runt lämningarna borde kunna öka. I andra frågor har länsstyrelserna, Skogsstyrelsen och utövarna nätverkat och resonerat runt lösningar.
- Skogsstyrelsen har initierat ett nätverk på regional nivå för de som jobbar praktiskt med lämningarna. Arbetet rör t ex roller och ansvar.

Lag tillämpning och antikvarisk praktik

- Hanteringen av pågående markanvändning i förhållande till KML bör utredas.
- Hur kan övriga lagstiftningar, kanske främst miljöbalken, användas mer aktivt när det gäller skogs-, avverknings- och markberedningsfrågor?

- Inom utredningar ansågs det viktigt att gemensamt verka för att antikvarisk status fastställs redan i utredningsskedet. För detta behövs att historiska källor i högre grad tas in redan där. Att verka för mer omfattande utredningar är också väsentligt.
- Motivera att landsbygden är lika värdefull som städer arkeologiskt = utrymme för mer avancerade arkeologiska metoder.
- Sprida missionen om kulturmiljöunderlag – där man tittar på hela landskap, både lämningar och bebyggelser. Används i MKB, kan användas i annat planarbete.

Vidare arbete

Målen med seminariet omfattade bl a att skapa förutsättningar för ett nätverk för personer med intresse för de aktuella frågorna. Diskussioner om att forma en grupp bestående av personer från myndigheter och universitet pågår. Gruppen ska fungera som arbets- och referensgrupp inför den uppföljningskonferens som planeras i Riksantikvarieämbetets regi 2017. Konferensen ska ha samma, breda målgrupp som det FoU-finansierade seminariet, men vara mer omfattande. Den ska vara öppen att anmäla bidrag till. Syftet är att föra samman forskningsinsatser av olika omfattning och på olika nivåer i ett forum.

Bilagor

1. Seminarietprogram
2. Deltagarlista
3. Material från Karl-Johan Lindholm
4. Material från Stig Welinders
5. Material från Andreas Hennius
6. Material från Eva Svenssons
7. Material från Moa Lorentzon
8. Material från Annie Johansson